

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. дн Николай Папучиев,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за дисертационното изследване на Илиана Страхилова Страхилова „Модели на трайни естетически въздействия върху човешкото тяло (втората половина на ХХ – началото на ХХІ век)“ за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.1 „Социология, антропология и науки за културата“

Изложението на представения за публична защита изследователски труд е структурирано в четири основни глави, уводна и заключителна части, с което работата изпълнява всички формални изисквания за такъв тип текст. Общият обем е 180 страници.

Уводната част на работата представя целите и задачите на изследването. Подходът е определен като интердисциплинарен, включващ инструментариум от различни дялове на социалните и хуманитарните науки, в това число антропология, социология и психология. Акцент е поставен върху историческите аспекти на трайните естетически въздействия върху човешкото тяло (татуировки и пиърсинг) (стр. 8), представени във всички основни глави на работата. Важно е също така да се подчертае, че проучването се базира и върху разгърнат теренен материал – словесен и визуален, които докторантката е събрала в хода на работата върху доктората. Проведени са над 30 интервюта, направени са множество снимки и видеорегистрации. Изводите се базират и на бележки, правени върху неформални разговори с татуисти и татуирани хора, както и върху индивидуални изследователски наблюдения, провеждани в реална обстановка и в интернет-базирани групи и общности. Не на последно място е обърнато внимание и на медийното отразяване на въпроса с татуировките, което също е обект на анализ с фокус върху обмена на информация, образци и концептуализации в областта на трайното визуално въздействие върху човешкото тяло. В резултат на всичко това са открити четирите основни цели на авторските търсения, а именно – проследяване на самото развитие на телесните модификации, причините

за тяхната популярност в България, историческите периоди и промените във визията и естетиката, както и „проверката на хипотезата, че притежателите на телесни модификации принадлежат към субкултурна общност“ (стр. 7).

Първа глава на работата „Изследвания по темата за телесните модификации“ прави опит за теоретично обглеждане в антропологическа, психологическа, социална перспектива на татуирането като феномен в различни човешки култури и исторически периоди. В тази част изложението представя предимно в описателен план различни изследвания, посветени на темата, като критичният прочит се проявява в онези части, в които се случва засрещането на изследователски тези, влизащи помежду си в режим на дискусия. Тук ясно се вижда формираният познавателен тезаурус, въз основа на който се изгражда теоретичната база, определила и методологията към изследвания проблем. Силните страни на историческия подход са проявени изключително нагледно в опита да се направи обширен преглед в диахронен аспект на разглежданата проблематика. Освен това, в изложението е застъпено и относително разностранно описание на културни реалности, информация за която се черпи от достъпната за докторантката литература по въпроса. Това допълва диахронното четене с редица наблюдения и материали, събрани с помощта на синхронни методи на анализ и синтез, в резултат на което изводите получават допълнителна аргументация. В тази част на работата са представени редица изследователски тези, кореспондиращи в по-голяма или по-малка степен с разглеждания проблем, търсени в етноложките, антроположките, историческите, социологическите и психологическите изследвания. Място намират и някои медицински изследвания, като част от практиките за естетическо въздействие върху човешкото тяло (поставяне и премахване) се коментират и през отношението *естетика – здраве*. Мястото на татуировките – през специфичния знаков код, който се развива в различни среди и исторически периоди, се анализира и през търсенията на криминологията, като акцентът е поставен върху престъпността и наказанието, символично маркирани с относително траен белег върху тялото или

с премахването на такъв. Проблемът за татусите и социалната сегрегация е кратко представен и в следващите глави.

Изложението в тази част от работата логично преминава във втора глава, онасловена „Тялото и обществените възприятия“. Тя е посветена на изключително интересния проблем за сложните релации между индивидуалното и колективното при създаването на дисциплиниращи норми по отношение на човешкото тяло. Главата отново представя сумарно и накратко, в зависимост от достъпната литература, някои от водещите антропологични теории, рефериращи към проблема за телесното, обогатявайки го с наблюдения върху индивидуалните промени в културата. Заедно с историческото представяне се застъпват и няколко гледни точки към рецепцията на човешкото тяло в съвременността, като се обръща специално внимание на популярната култура и формираните масови представи за „идеално тяло“ и механизмите на неговото „извайване/скулптиране“. В повечето случаи, както се вижда, това е проблем, който пряко кореспондира с фрейдологични въпроси, както и с такива, отнасящи се до човешката сексуалност и индивидуалната репрезентация на телесността. В този контекст татуировките и другите видове телесни модификации получават амбивалентни оценки – от пълно отрицание до безвъпросно приемане и дори превръщането им в белег за особен тип принадлежност за някои от притежателите им. Точно в тази връзка в работата те се разглеждат и анализират през ролята им да изразяват индивидуални и групови идентичности. Тук в най-широк план татуировките и пийърсингите са представени освен това в дискурса на властовите отношения, концептуализирани от Мишел Фуко. Въпросите на социалното неравенство са представени през проблематизирането на пола, расата, етническият произход.

При оценката на трета глава „Телесни модификации в България“ може да се каже, че изложението е изградено изключително последователно и в кохезионно единство между научни тези и илюстративен материал, събиран в рамките на проведените теренни изследвания. Тази част изключително плътно кореспондира с предходните две, като добавя достатъчно количество допълнително информация за отношението към татуирането на тялото

в домодерната епоха и във времето на социализма. Търсени са паралели и със случващото се в контекста на изграждането на колективна идентичност от модерен тип, като се отбелязва наличието на трайни масови стереотипи. Ако в тази си част работата представя по-детайлно и обширно отношението към тялото, телесността и тяхната визуална естетическа репрезентация в епохата на социализма, приносните достойнства и научната дълбочина на работата биха се увеличили допълнително. Независимо от сравнително по-сбито изложените наблюдения обаче, тук отчетливо са маркирани проблемите на пола и сексуалността. Наред с това – в логически преход – са изложени и редица наблюдения върху случващото се в съвременността (след 1990 г.), където се забелязват – от една страна – промяна в отношението към телесното и сексуалността под влияние на масовата култура и глобалните течения които я изграждат, и – от друга – в специфични тенденции в изобразителната техника, визуален език и символика на самите образи. Обърнато е специално внимание на спорта за популяризирането на едни или други телесни модификации и превръщането им в модели на подражание от страна на огромни групи от хора. Интерес в тази връзка би представлявал и прочитът на татуирани фигури, свързани с представите на модерния национализъм и неговите проявления днес. Историческите образи, литературни герои (или автори на „канонични произведения“), както и елементи от фолклорната култура, получили специфичен прочит в идеологията на националното, формират специфичен изразен език и са маркер за принадлежност, които биха дали още евристични идеи на работата.

Последната – четвърта глава на проучването „Социализиране на явлението чрез обществени прояви“ е посветена на механизмите, чрез които разглежданите типове въздействие върху човешкото тяло търсят своята социална легитимност в по-широките рамки на социалната рецепция. Преходът от времето на тоталитарния режим към политически и културен плурализъм и демократично социално устройство е ключово в опита за класификация на езика и стила на татуировките и пиърсингите. Тук изложението е като цяло базирано върху представянето на резултатите от проведено key study, като във фокуса на вниманието са две значими фестивални прояви – *Tattoo Fest*

(продължител на идеята за „Националния фестивал на татуировките“ (09.05.1998) и *Tattoo Expo*, проведени в София. Независимо от затрудненията, предизвикани от пандемията около Ковид-19 кризата, изследванията са проведени задълбочено и с прилагане на необходимата методология. Анализирани са приликите и разликите между двете инициативи, като наред с направените наблюдения са представени и резултати от проучване на медийните им презентации и реклама. Отзвукът, който получават, също са обект на целенасочено проучване в работата. Самите форуми са проучени и като форми на публични репрезентации, чрез които се поддържа интересът към татуирането, а в същото време са и своеобразни експозиции на най-новите тенденции в знаците на визуалното и технологичното им обезпечаване. Поради тази причина те са съпътствани и от редица придружаващи събития – състезания, мотошоу, рокерски поход и други, които също са във фокуса на наблюденията. Екзотиката, предизвикателството, усещането за естетика, която изразява индивидуалното, са сред ключовите предпоставки, които предизвикат интереса у хора от различни възрасти и поддържат любовитството към форумите. Не на последно място на коментар е подложен и обявеният в рамките на *Tattoo Fest Sofia 2019* „Музей на татуировките“, в резултат на което е направен задълбочен коментар върху спецификите на музейното изложбено пространство и фондове, както и на законовите и институционалните им регламентации. И тук именно се разгръщат няколко от приносните моменти на работата, която наред с факта, че е сред първите цялостни изследвания по въпроса, прави опит да разбере дали е наличен „български стил в татуирането“ и осветлява ключовите характеристики на професионално налагащото се body art изкуство/занаят.

В този именно аспект Илиана Страхилова се опитва да отговори на един от значимите пред работата въпроси, доколко различните телесни модификации могат да се приемат като елемент на специфична субкултура. В логически издържана и аргументирано представена последователност, се налага изводът за „флуидността и фрагментирането на групиранията“ в младежките култури (стр. 121). В резултат на това, ако в миналото може да се говори за специфични субкултурни езици, в които телесните модификации са

тяхна важна съставна част, то в настоящето въпросът е значително по-сложен предвид новите социални предизвикателства и културни трансформации. Това е време, в което национални идеологически концепции се пресрещат с глобалистки и космополитни визии за мястото на индивида и отношенията му с обществото. Съвременните body art езици отразяват това разпадане и флуидност, показвайки една усложнена картина от специфично знаково смесване на идеологически шифри и модни тенденции. Над колективния семантичен код на изразяване, търсен във времената на институционално налагане на културни ценности, започва да доминира стремежът към изява на индивидуалното само- и световъзприемане. Което рефлектира и върху избора на визуални средства, отразяващи и естетическите възгледи на отделната личност.

В заключение може да се каже, че работата е оригинално и иновативно изследване, което се отличава с научна добросъвестност по отношение на реферирането на чужди идеи и излагането на събрания теренен материал. Стилът отговаря на изискванията за такъв тип научен текст, езикът е ясен и разбираем, с коректно използване и разяснение (където е необходимо) на специфичните научни термини. За отбелязване също е и фактът, че в резултат от вътрешното обсъждане на текста в Катедрата по етнология на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ в работата са внесени важни промени, свързани с изясняването на определени въпроси, структурирането на изложението и библиографското му допълване. Авторефератът напълно отразява изложението на дисертацията и отговаря на формалните изисквания за изложение и структурна организация.

Направените изводи и наблюдения са представени и обсъждани в няколко научни конференции, а като атестат за научните приноси на текста могат да се посочат шестте публикации по темата на проучването в авторитетни научни издания. За уменията на изследователката да извършва теренни изследвания свидетелства както събраният по темата значително количество материал, така и 4-те проекта, в които тя активно участва, по данни от представената биографична справка. За презентирането на извършената работа доказателство са множеството изложби, както и включването в създаването

на 2 филма – исторически и документален, представящи проблеми на съвременната етнология и нейното дисциплинарно битие.

Убедено подкрепям присъждането на научната и образователна степен „доктор“ на Илиана Страилова за труда ѝ „Модели на трайни естетически въздействия върху човешкото тяло (втората половина на ХХ – началото на ХХІ век)“.

София

03.04.2022

Рецензент:.....

проф. дн Николай Папучиев